

**ИЛЈАДНИЦИ
ЌЕ ПАДНАТ**

Наслов на оригиналот:

A THOUSAND SHALL FALL

by Susi Hasel Mundy with Maylan Schurch

Превод и подготовка:

Мелита Томовска

Издава:

АИК „Знаци на времето“

ул. Влае 42, Скопје

За издавачот:

Михајло Гурев

Печати:

Маринг - Скопје

Сузи Хазел Мунди

ИЛЈАДНИЦИ ЌЕ ПАДНАТ

Возбудливо искуство на еден војник и неговото семејство,
кои се осмелиле да останат доследни на својата вера
за време на Хитлерова Германија

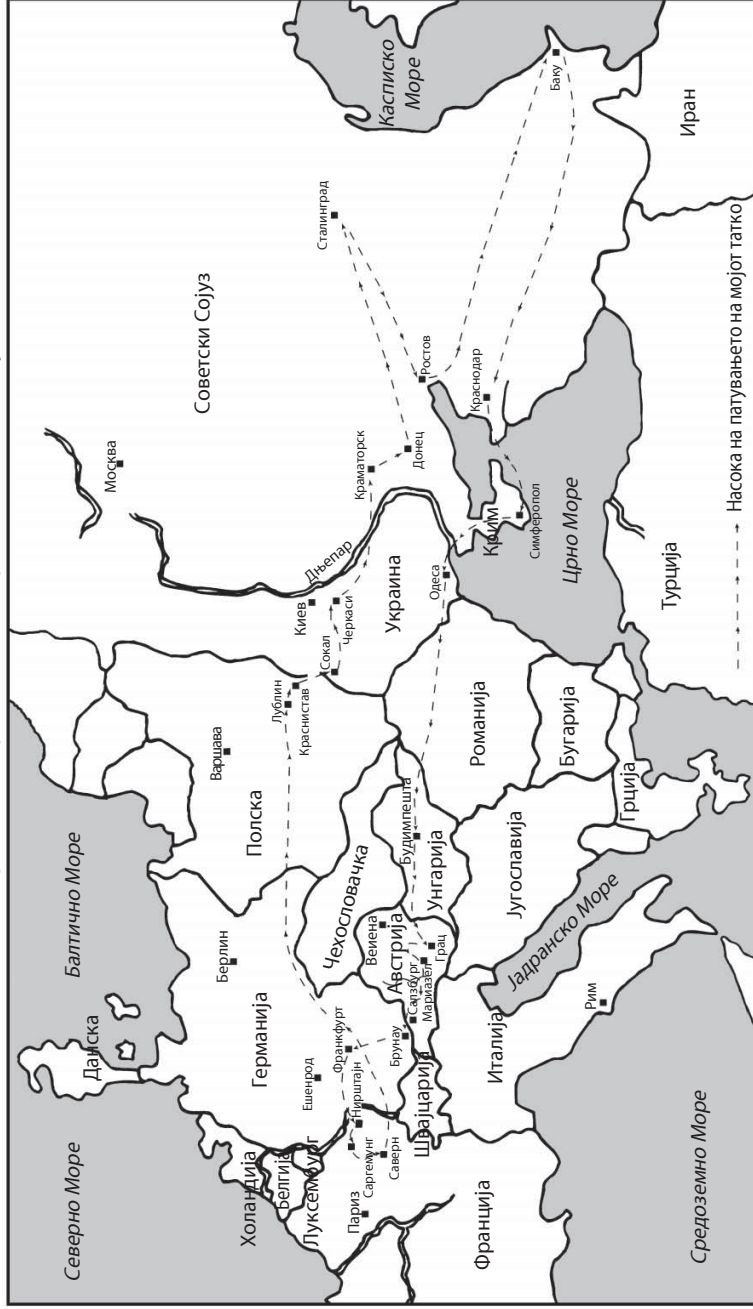
*Во сѝомен на Герхард (1935–1994)
кој ме охрабри да ја напишам оваа книџа.*

Ти, кој живееш
од ѝокрив на Севиниоѝ,
ишѝо се одморуваи во сенкаѝа
на Седржиѝелоѝ, речи му на
Госѝода: 'Прибежишѝе мое!
Тврдино моја! Боже мој, на коѝо се
надевам!' Заишѝо Тој ќе ѝе ослободи
од ѝримкаѝа на ловецоѝ, од
ѝибелниоѝ ѝомор. Ке ѝе заишѝиѝи
со своиѝе крила, и ќе се засолниш
од неѝовиѝе крила. Неѝоваѝа
висѝина е ишѝиѝи и закрила! Не
ќе се боиш од нокен сѝрав, нишѝу
од сѝрелаѝа ишѝо леѝа деѝе, ни
од ѝомороѝ, ишѝо се ѝоѝкрадува
во ѝемнина, ни од ѝибелѝа ишѝо
оѝусѝува најлагне. **И нека
ѝаѝааѝ илјади ѝокрај ѝебе,
десеѝиѝици илјади до ѝвојаѝа
десница, но до ѝебе нема да се
ѝриближи!...** Заишѝо Госѝод е ѝвое
засолнишѝе, ѝо избра Севиниоѝ
за своја закрила. Нема да ѝе најде
несрекаѝа, неволјаѝа нема да
се ѝриближи до ѝвојоѝ шайор.
Заишѝо им заѝоведа на своиѝе
анѝели, да ѝе чувааѝ на сиѝе ѝвои
ѝаѝишѝа. Ке ѝе носаѝ на раце, за
да не се соѝнеш на камен...

Ке ѝо избавам заишѝо ме ѝуби,
ќе ѝо закрилам заишѝо ѝо ѝознава
моеѝо име. Ке ме ѝовика, а јас
ќе ѝо услышам, со неѝо ќе бидам
во неволја, ќе ѝо сѝасам и ќе ѝо
ѝрославам. Ке ѝо насиѝам со мноѝу
денови, ќе му ѝо ѝокажам
моеѝо сѝасение“.

(Од Библијаѝа, Псалм 91)

Европа за време на Втората светска војна

Ова се искуствата на моето семејство за време на Втората светска војна. Тие се базираат на сеќавањата на сите оние што учествуваа во неа. Постојат пишани и звучни записи за сите тие настани коишто моите родители ги забележаа со неверојатна точност. И моите браќа и сестри исто така ми ги раскажаа своите сеќавања.

Сепак, морам да го спомнам тоа дека, пишувајќи ги овие искуства, себеси си дозволив одредена слобода, особено кога станува збор за редоследот на настаните или за она што некој некому му рекол. Поточно, на некои места две или повеќе лица ги претставувам како едно, бидејќи сметав дека тоа е потребно за сторијата да се поедностави и да биде појасна. Сепак, моите намери секогаш беа што појасно да ја изнесам вистината.

Сузи Хазел Мунди

ПОВИК ЗА РЕГРУТАЦИЈА

Никој, *никој* не може да нè победи!
Со високо подигната брада, учителот втренчено ги посма-
траше свечените лица на учениците од трето одделение.

Тоа беше во 1939 година, кога повеќето граѓани на Франкфурт
го делеа мислењето на учителот. Впрочем, зар во изминатите две
децении тоа не го докажаа и нивната татковина и нивниот фи-
рер. Трудољубивоста на германскиот народ, неговиот самопре-
гор и неговата упорност, опустошените сиромаси од војната ги
издигна до највисоко ниво на најенергичен народ на Европа.

Иднината му припаѓа на Рајхот.

– Ние сме најсилниот народ на Земјата – му се обрати учите-
лот на своето одделение. – Деца, само некој нека се осмели да вле-
зе во нашиот воздушен простор! Ние имаме моќни топови за
противовоздушна одбрана.

Деветгодишниот Курт Хазел се исправи на своето столче, ги
собра усните и длабоко воздивна.

– Тие топови се распоредени по цела Германија – рече учите-
лот.

– Толку се прецизни, што можат да достигнат до небото и от-
таму да урнат секаков авион. Тоа е причина повеќе заради која
Германија ќе победи!

Погледот на Курт гордо заталка до прозорецот. Низ него мо-
жеше да види како сончевите зраци се прелеваат на свежото
франкфуртско зеленило. Тоа е неговата Германија, неговата та-
тковина, најмоќната земја на светот!

– Мамо – ѝ рече на мајка си таа вечер – навистина, зар не би било прекрасно да ја добиеме војната?

Мајка му ги опфати неговите раменици и го сврте кон себе.

– Курт!

– Молам!

Нејзиниот глас беше сериозен.

– Сакам нешто за запомниш.

Тој се обиде да се истргне од нејзините раце, но таа цврсто го држеше.

– Курт, ако ние ја добиеме војната, тоа значи дека на други луѓе сме им ја одзеле нивната земја.

– Па?

– Милиони луѓе ќе ги изгубат своите домови и својот живот.

Ги спушти рацете од неговите раменици, го прегрна и, држејќи ја својата глава над неговата, продолжи:

– Децата ќе бидат одвоени од своите родители, од своите браќа и сестри. Можеби никогаш веќе нема да можеш да ги видиш Герд и Лота. Цврсто го привлече кон себе и нежно го протресе.

– Војната е зло, Курт. Убивањето е зло. Бог сака ние, нашето семејство „Хазел“, да бидеме миротворци.

– Не – тврдоглаво промрморе Курт – сепак би било забавно да гледаме како погодените авиони паѓаат од небото.

До 1939 година, Франц и Хелен Хазел, заедно со своите соседи, увидоа дека Адолф Хитлер навистина се подготвува за војна. Ова мало адвентистичко семејство, како и останатите, се прашуваше што ќе им донесе иднината.

Наскоро дознаа.

Еден топол саботен ден по богослужбата в црква, влегоа во дворот на својата зграда која се наоѓаше во предградието.

Шестгодишната Лота потрча кон поштенското сандаче и погледна низ отворот.

– Има писма, тато – му рече.

Франц го отклучи сандачето и од него ја извади пристигнатата пошта. Фрли брз поглед кон неа и кратко рече:

– Само работни писма. Можат да почекаат до заоѓање на сонцето.

Хелен набрзина го подгреа вообичаениот саботен ручек кој се состоеше од црн леб и варена леќа што ја подготви ден порано.

– Дали може да отидеме во Птичјиот рај, тато, те молам? – го молеше Курт. – Денес времето е толку прекрасно.

Лота и четиригодишниот Герд се согласија со својот брат.

– Те молиме, тато! Те молиме, тато!

Франц копнежливо погледна кон купот книги на својата ма-са. Сакаше да ја проучува Библијата и списите на Елена Вајт, на-девајќи се дека ќе помине мирно попладне во својот дом. Воздив-на и кимна со главата.

Прошетката наскоро ги онесе надвор од градот, на широките полиња кои се простираа зад големиот комплекс стамбени згра-ди. Децата уживаа во прошетката по тесните патеки на расцуте-ните ливади. Небесно–сините метличини и светлоцрвените бул-ки го красеа врвот на високите и исправени стебла кои се издну-ваа над нивните глави. Сè околу нив беше расцутено.

– Да се преправаме дека сме израелски деца – рече Курт. Сега минуваме низ разделеното море, а овие цвеќиња се рибите.

Конечно семејството стигна и до насипот на железничката пруга. Внимателно минувајќи ја пругата, го наслушнуваа дви-жењето на возот некаде во далечината. Кога пристигнаа на дру-гата страна, се одморија на топлата трева.

– Воз! – извика Лота.

Додека патничките вагони протатнуваа крај нив, малиот Герд цврсто се држеше за здолништето на мајка си, додека Курт и Ло-та радосно им мавтаа на машиновозачот и на насмеаните пат-ници. Овојпат, пријателски расположениот машиновозач, дури и ги отпоздрави со пискавата сивирка на возот. Тоа навистина беше посебен ден кој децата, во следните неколку години, ќе го паметат како нивен последен ден на спокој и непоматена среќа.

Додека возот исчезнуваше во далечината, семејството шета-ше по прашливиот пат покрај железничката пруга, сè додека не стигна до местото кое самите му дале име „Птичји рај“. Тоа бе-ше нешто како тајна градина обрасната со високи цвеќиња. Ту-ка можеа да се слушнат најмелодични птичји песни.

Хелен и Франц седнаа во ладнината на сенките од дрвјата и тивко разговараа за заканувачката политичка ситуација. Лота береше диви цвеќиња, додека Курт и Герд собираа убави камен-чиња и куќарки од полжави. Кога го почувствуваа благото при-јатно вечерно ветре, си тргнаа дома.

По вечерата и богослужението со кое го завршија саботниот ден, Франц ги зеде пристигнатите писма.

– Добро, ајде сега да видиме кој сè ни пишува – рече.

Ги нареди писмата на масата во кујната.

Наеднаш погледот му се задржа на еден службен плик.

– Хелен, тоа не е можно! Но, мислам дека...

Набрзина го искина едниот крај на пликот и од него извади свиткан лист хартија. Хелен сиркаше над неговото рамо.

– Тоа не е можно! – му рече. Ти имаш 40 години. Сигурно е некоја грешка!

Гласот на Франц, кој обично беше сигурен, сега звучеше тешко и таговно.

– Тоа е тоа. Тоа е писмо за регрутација. Повикан сум в понеделник, во осум часот треба да се јавам во военото одделение на Франкфурт.

– Овој понеделник?

– Да, овој понеделник. За два дена.

Хелен и Франц се погледнаа.

– Мислев дека сум престар, рече. Меѓутоа, изгледа дека сум еден од првите кои воопшто се повикани.

Ги собра децата во дневната соба и им рече да седнат. Потоа им објасни дека е повикан во војска.

Лота почна да плаче.

– Но, војниците гинат кога одат во војни – се гушеше во солзи. Тато, дали и ти ќе загинеш?

Франц само што сакаше да одговори, но пред да успее нешто да каже, Курт дофрли со презир:

– Не биди смешна, Лота, Германија е најмоќната земја на светот. Ќе гинат други војници, а не нашите.

– Тато нема да умре? – загрижено праша Лота.

– Секако, нема да умре! – одговори Курт. – Ние имаме моќно оружје на кое никој не може да му се спротивстави. Имаме и силна противвоздушна одбрана која ќе го урне секој авион што ќе се обиде да нè нападне. Ние ќе ја добиеме војната, тато ќе биде херој, а Германија ќе владее со светот.

Лицето на Франц пребледе. Како предан адвентист на седмиот ден, тој беше пацифист. Не можеше да поверува колку неговиот најстар син, кој имаше само девет години, потпаднал под влијанието на усилбите на Хитлера Германија да ја претвори во средиште на моќниот илјадагодишен Трет Рајх.

– Курт, деца, слушајте ме.

Герд седна во крилото на татка си и почна да го цица палецот. Франц се обиде да им објасни зошто е војната големо зло, а Хитлер лош човек кој не го сака Бога. Курт слушаше внимателно, но изразот на неговото лице ги откриваше неговите мисли – да се биде војник е мошне забавна авантура.

Тој понеделник, во центарот за регрутација, Франц го помина лекарскиот преглед. Потоа пополни опширен формулар и му го предаде на дежурниот офицер.

– Господине – љубезно рече Франц – јас сум христијанин, адвентист на седмиот ден. Во согласност со мојата совест, би сакал да работам во санитетската служба.

Службеникот го погледна попреки.

– Адвентист! – повтори. Никогаш не сум слушнал за такво нешто. Го повика колегата од другиот крај на собата.

– Еј, Ханс! Знаеш ли нешто за адвентистите?

– Тие се како Евреите, – викна овој од другата страна на собата – празнуваат сабота.

Службеникот му упати на Франц злобен поглед.

– Значи, така – рече конечно. – Што би направиле вие ако носите ранет војник, а непријателот започне со напад?

– Би легнал врз тој човек и би го заштитил со моето тело, господине!

– Море, што зборуваш!

Службеникот заврте со очите, злобно додавајќи:

– Видете, во германската војска нема место за кукавици.

Набрзина разгледа неколку хартии, а потоа на еден формулар ги напиша задолженијата на Франц. Франц стана припадник на посебната единица – Пионери 699.

На Франц му се стегна грлото. Добро ги познаваше Пионериите. Кога имаше осумнаесет години, тој служеше во таа единица за време на Првата светска војна. Тоа беше посебна инженерска единица која имаше задача да го подготви патот за останатиот дел од војската која ги следи. Знаеше дека славната 699. единица има и посебна задача – да гради мостови на оние места каде што Хитлер го планира следниот поход.

Тоа значи – си мислеше Франц во себе – дека ирријаднициите на 699. единица секогаш ќе бидат ирвиите Германци на неирријателска ирријадниција.

Несомнено е дека тој офицер го ставил во првите борбени редови зашто од дното на душата ги мразел луѓето кои не се сложувале со воениот став на Хитлера.

– Војнику, не стојте тука! – викна офицерот. – Мрднете се. Тргнете се! Овде има и други луѓе кои треба да дојдат на ред.

Франц отиде во касарната каде што му беше доделена сиво-зелена униформа на германската армија. Доби панталони и борбена облека со четири џеба, златни плетенки за околувратник и амблем со нацистичкиот орел над кукастиот крст кој беше сопиен на десната страна над џебот на блузата. Доби и широк црн кожен каиш, на кој можеше да ја смести торбичката за леб со останатите потребни работи. Исто така, доби и едно рало кондури, едно рало високи чизми, капа, челичен шлем, долна облека и чорапи.

Му беше речено да се јави на должност во среда наутро.

Кога се врати дома, децата ја разгледуваа неговата униформа. Лота сакаше да ја шета својата кукла во торбичката за леб. Разни делови од опремата одлично служеа како резервно шише или пелени.

Герд ја стави капата на глава, која напред имаше црвена точка окружена со бел и црн прстен.

Курт го испружи показалецот, нишанејќи во Герд.

– *Бам!* Те погодив право во челото. Мртов си!

Герд веднаш почна да плаче.

Меѓутоа, на Курт најмногу му се допаѓаше челичниот шлем. Го сакаше мирисот на новата кожа со која шлемот беше обложен. Потпирајќи го со весници за да не му паѓа на очи, гордо чекореше низ станот, зборувајќи дека никој ништо не му може.

Следните два дена Франц имаше многу работа. Со години работеше како литерарен евангелист и благајник за издавачката дејност во Австрија и Германија. Сега мораше да ја извести издавачката куќа во Хамбург и претседателот на црковната конференција дека е регрутиран. Работејќи методично, ги заврши сите извештаи и одговори на сите писма, за да може, кога ќе замигне, сè да биде во најдобар ред.

Во средата наутро Франц се подготви, ја закопча униформата и го повика семејството. Лота восхитено го гледаше и прошепототи:

– О тато, колку си убав!

Курт ја проучуваше значката на рамото на која беше кукасти-от орел со натпис: *Gott Mit Uns*, што значи „Бог е со нас“.

– Тато, – рече замислено – ако Хитлер сака Бог да биде со нас, тогаш тој не може да биде лош човек.

– Курт – сериозно му рече Франц – Хитлер е лош човек. Никогаш немој да веруваш во тоа што тој го кажува. Остани цврсто со Бога и единствено со него. Приближете се малку! Ќе се помолиме пред да заминам.

Франц ги прочита стиховите 5–11 од 91. Псалм:

– Нема да се уплашиш од ноќен страв, ни од стрела што лета дење... покрај тебе ќе паднат илјада, и десет илјади десно од тебе, но до тебе нема да се приближат... Зашто, Господ ти е засолниште..., Севишниот го избра за свое прибежиште... затоа што ќе им заповеда на ангелите свои за тебе, да те чуваат на сите патишта твои“.

Тогаш семејството ја запеа својата омилена песна од песна-ката – „Најјака крепост е Бог наш“. Потоа сите клекнаа во круг и се држеа за раце додека Франц се молеше.

– Оче наш – рече во молитвата – повикан сум во војска. Ти знаеш дека мене војната и борбата воопшто не ме интересираат. Знаеш дека не уживав ни во претходната Голема војна¹, иако тогаш сè уште не бев христијанин. А сега уште помалку. Те молам, Оче, биди со нас и сега кога нашите патишта се раздвојуваат. Помогни ми да бидам силен во верата, дури и во војска. Помогни ми да не морам никого да убијам. Те молам, врати ме сигурно назад и чувај го моето семејство од сите воени опасности овде дома. Амин.

Веќе беше доцна. Брзо се поздравија, а Франц замина, чувствувајќи длабоко во своето срце дека еден ден повторно ќе бидат заедно.

1 Име под кое била позната Првата светска војна, пред да избие Втората во 1939 год.; заб. на прев.

ВО КАМПОТ ЗА ОБУКА

На главната железничка станица во Франкфурт владееше вистинско карневалско расположение. Облечени во своите нови униформи, двесте војници тргнаа кон војничкиот камп за обука во Нирштајн, на брегот на Рајна. Мазно избричени, кратко потшишани, гордо стоејќи во новите униформи, изгледаа силни и самоуверени.

Жените и девојките ги гушкаа своите мажи. Некои од нив плачеа, но повеќето беа во некакво празнично расположение, мавтајќи со крваво црвените кукасти крстови и фрлајќи конфети. Среди насобраното мноштво една група пиеше шампањ и пеше победнички песни.

Чудна беше глетката како војници држат цвеќиња во своите раце и убаво завиткани бонбониери што им ги подаруваа нивните сопруги.

Една млада жена, која Франц никогаш не ја беше сретнал во животот, го бакна во двата образа и му посака среќа.

Најпосле возот тргна од станицата, испратен со громогласниот германски борбен поклич: Ein Volk, ein Reich, ein Führer! Sieg Heil! Sieg Heil! Еден народ, едно царство, еден водач! Победа на спасението! Победа на спасението!

Франц го обзедоа застрашувачки мисли. *Хиџлеровајќи демонска суџесџивна моќ, целосно завлада со мнозинсџивојќи, размислуваше тој. Луџејќи веруваајќи дека војнајќи ќе биде џојќова до Божик и дека Германија ќе владее со џодобар свејќи.*

Додека се оддалечуваше од станицата, тој започна разговор со некои од војниците. Особено добро се сложуваше со Карл Хофман, и тогаш започна нивното пријателство.

По три часа стигнаа во Нирнштајн, каде што регрутираните почетници беа сместени во своите одаи, чекајќи да пристигне остатокот од баталјонот кој броеше 1.200 војници. Инженерската единица, Пионери 699, која требаше да гради мостови, беше една од Хитлеровите елитни единици и примаше заповеди директно од Главниот штаб во Берлин. Многу од овие луѓе беа вешти трговци или механичари.

Во петок Франц го побара Брант, капетанот на неговата единица. Го пронајде во сабата како разговара со својот сметководител и со еден службеник. Имаше пријатен израз на лицето.

– Господин капетане, – рече Франц – смеам ли да ви изнесам две барања?

– Зборувај човеку! Какви барања?

– Како што знаете, господине, јас сум адвентист. Му служам на Бога во сабота, како што учи Библијата. Би сакал да ме ослободите од секакви задолженија во текот на мојата саботна починка. Исто така, не јадам свинско, ниту производи кои се добиваат од свиња. Со почит, молам да добијам друг вид на храна, кога на менито има свинско месо.

Очигледно изненаден, капетанот не знаеше што да му одговори. Зад него, сметководителот и службеникот се гледаа меѓусебно вртејќи со очите и чукајќи со прстот в чело.

На крајот, капетанот Брант само ги спушти рамениците.

– Ако се договориш со полковникот за сите поединости, немам ништо против.

Франц погледна во полковникот Петер Гутшалк, мрзоволен човек кој одамна го добил прекарот Ретковесел (Seltenfroehlich).

Салутирајќи, Франц ги повтори своите барања.

Полковникот Гутшалк поцрвене како пиперка.

– Ти си луд, војнику! – бесно извикна. – Ова е германска војска! Овој баталјон само што не тргна во војна, а ти бараш слободна сабота?

А тогаш промрморе повеќе за себе:

– Баш имам среќа што морам да бидам заедно со некаков верски фанатик!

– Само барам дозвола да се заменам со некого во работата – љубезно рече Франц – па така мојот слободен ден да падне во сабота.

Фаќајќи воздух како златна рипка во аквариум, полковникот се развика:

– Губи ми се од пред очи!

Франц почна да се повлекува.

– Прави како што сакаш – продолжи офицерот. – Но, нешто ќе ти кажам, Хазел. Кога еднаш ќе тргнеме напред, оваа војна нема да запре за ти да можеш да ја празнуваш саботата! И само ако забележам дека на некој начин ги избегнуваш своите должности, лично ќе се погрижам да зажалиш поради тоа! Запомни, те држам на око!

Кога Франц се врати во касарната, ги праша присутните дали некој сакада ги заменат должностите, тој да ја преземе неделната. Неговиот нов пријател, Карл Хофман, веднаш се понуди, како и некои други војници. Знаеше дека таа недела била планирана некаква игранка, а девојките мештанки многу ги ценеле мажите во униформа, па кој знае колку роменси ќе се остварат. Охрабрен со својот успех, Франц тргна кон кујната. Таму, објаснувајќи му ги своите начела на главниот готвач во поглед на исхраната, праша дали може да добие друга храна тогаш кога ќе служат свинско.

Готвачот ги потпре рацете на колковите и со неверување погледна во Франц.

– Војнику Хазел – рече напнато, додека крвта, исто како кај полковникот Гутшалк, почна да му удира в глава – дозволете ми да ве поучам за нашата исхрана. За појадок служиме леб, мармалад и кафе. За ручек вариво, а за вечера леб со колбас или некое друго парче месо, а понекогаш и сирење. Освен тоа, четирипати седмично, навечер добивате околу 60 грама путер и трипати неделно по 60 грама свинска маст.

Додека зборуваше, готвачот стануваше сè побесен и побесен.

– Знаеш, Хазеле, навистина имаш храброст штом вака доаѓаш! Ова е војска, а не некаква гурманска кујна која исполнува посебни желби.

Тогаш со прстите силно удри по големиот котел, предизвикувајќи звонлив ек.

– Го гледаш ли ова? Имам само еден котел. Сета храна се готви внатре. Ќе го јадеш тоа што го јадат и другите, или, ако јас се прашувам, можеш и да умреш од глад. Свинско, ма немој!

Тогаш се втурна кон лицето на Франц.

– Јас мислам дека ти си, всушност, преправен Евреин. Чекај малку, ќе те откриеме ние тебе!

Потоа, додека Франц чекаше во редот за вечера, готвачот дрско му плесна во чинијата голем колбас.

Франц го погледна богатиот и крцкав оброк. Да го јаде ли тоа што Господ го забранил или да го изеде само лебот и да замине гладен? Тогаш се врати во касарната, ја отвори Книгата на пророкот Даниел и повторно ја прочита сторијата за трите верни момчиња кои не сакале да ја вкусат храната од царската маса. Тогаш реши да остане верен на Божјите упатства во врска со исхраната.

Меѓутоа, бидејќи беше гладен, мораше да преземе нешто во врска со тоа.

Заедно со 30 други војници, Франц беше сместен во кука која се наоѓаше спроти продавница за млечни производи. Во понеделник наутро го посети нејзиниот сопственик.

– Јас ќе бидам стациониран овде некое време и би сакал кај вас да направам една размена – му рече Франц.

– Дали би ми смениле некои млечни производи за свинско?

– Секако – одговори жената, среќна што ќе може да добие нешто од војничкото мени. Малку се спогодуваа, но на крајот таа рече:

– Ќе ви давам литар млеко секој ден и околу сто грама путер секој трет ден во замена за свинскиот оброк, маста и колбасите.

Од тој ден, секое утро Франц го кршеше тврдиот војнички леб на помали парчиња, ги ставаше во чинијата, па полека ги посипуваше со свежо млеко и јадеше со лажица. Кога го забележаа ова, другите војници станаа љубоморни на неговиот, како што се чинеше, неограничен извор на млеко и путер.

– Еј, Зајаче – зборуваа – изгледа дека ти живееш на висока нога, зар не?

Франц добродушно им се насмевнуваше.

– Само вие јадете си ја вашата свиња. Јас повеќе го сакам ова.

– Сето тоа е во ред – одговараа – само што ќе правиш кога ќе појдеме на фронт каде што со никого нема да можеш ништо да менуваш?

– Јас за тоа не се грижам. Бог ќе се грижи за мене. И навистина, единицата напорно се подготвуваше да замине на фронт. Освен темелната војничка обука, изградија и неколку мостови пре-

ку реката Рајна. Тоа беше мошне тешка и напорна работа. Напладне од кујната им носеа храна на местото каде што се градеше. Кога ќе здогледаше свинско месо во котелот, Франц воопшто не ја земаше таа храна. Со себе секогаш носеше дополнително парче леб и сирење, и тоа беше неговиот оброк.

Еднаш го забележа некој војник од другата единица.

– Забележувам дека не јадеш месо – му рече – Зошто?

Франц му ги објасни своите уверувања.

– И во нашата единица има еден што не јаде свинско.

– Навистина? Каде е тој? Како се вика?

– Михел, но, не можам да се сетам на презимето.

– Да не е, можеби, Михел Шроedel?

– Точно, – покажа војникот со прстот – тој работи онде, во онаа зграда.

Франц со крупни чекори потрча кон зградата. Внатре го пронајде својот стар пријател, Михел Шроedel, директорот на печатницата на адвентистичкиот факултет. Се познаваа веќе полни петнаесет години. Во текот на тие четири седмици, времето што го поминаа заедно пред нивните единици да се раздвојат, го искористија и да се молат и меѓусебно да се храбрат секоја сабота.

Така, барем во тоа време, беа решени два проблема – празнувањето на саботниот ден и храната. Сепак, постоеше еден проблем.

Франц стана адвентист кога имаше дваесет години, и оттогаш имаше обичај да ја прочита целата Библија во текот на една календарска година. Иако знаеше дека нема да биде лесно, реши и сега, како војник, да продолжи со тој обичај. Секое утро и секоја вечер седеше на својот полски кревет, ја читаше Библијата и се молеше.

Иако војниците знаеја дека го попречуваат во молитвите, тие правеа шеги на негова сметка, кои потоа беа проследени со смење или фрлање чевли и перници кон него. Наскоро го доби и прекарот Читач на Библијата, освен оној претходниот, Зајаче.

Полковникот Гутшалк беше најнемилосрдниот во потсмевањето. Никогаш не ја пропушти можноста да го понижи Франца пред неговите другари. Франц сфати дека ќе успее да го надмудри полковникот само ако стекне почит кај останатите војници. Така смисли план.

Едно утро, кога сите се собраа на прозивка, полковникот запраша:

– Па, Хазеле, дали веќе ја изврши својата богослужба?

Франц салутиреше елегантно.

– Да, господине.

– Како можеш да веруваш во такви бајки во ова денешно време на напредок? Навистина си нежна душичка!

– Интересно е, господине, што денес, во 2. Петрово 3,3 читав за луѓе како што сте вие.

Франц ја извлече својата џебна Библија, ја отвори и прочита:

– И знајте го ова, дека во последните денови ќе дојдат потсмевачи кои живеат според своите желби... Тоа е тој стих – рече Франц – напишан е пред повеќе од 1.900 години. Ви благодарам, господине, што потврдувате дека Библијата е во право и така ја засилувате мојата вера.

Неколку дена, подоцна, за време на вечерата, полковникот Гутшалк чекореше на спротивната страна од трпезаријата.

– Па, господине Светец – му викна од другата страна – дали денес прочита нешто корисно во својата Библија?

– Да, господине, – гласно му возврати Франц – читав за вас.

– За мене?

Малата Библија на Франц веќе беше извадена.

– Слушнете го стихот запишан во Проповедник 12,13: „Да го чуеме завршниот збор за сè: 'Бој се од Бога, исполнувај ги Неговите заповеди, зашто во тоа е сè за човекот'“. Дури и за полковникот Гутшалк.

Гутшалк брзо се повлече. Никогаш повеќе не го задеваше Франца, но остана негов непријател, барајќи и понатаму можност да го вовлече во некоја неволја.

На крајот на септември, Пионерите добија заповед да изградат мост преку Рајна, кај местото Опенхајм. Тоа беше прва можност да покажат на дело што сè научиле. По службена должност, зедаа многубројни речни бродови, а за возврат, на сопствениците им дадоа надоместок. Бродовите беа укотвени еден покрај друг, а мостот беше изграден преку нив. Тоа беше голем успех. Во чест на нивниот капетан, мостот го доби името Брантов мост.

Кога завршија со градењето на мостот, беше приредена голема прослава. Знамињата се вееја на ветерот, воениот оркестар свиреше, а капетанот Брант одржа величествен говор за возвише-

ните германски идеали кои наскоро ќе станат мерило во целиот свет. Бреговите на Рајна одекнуваа од гласните изивици: – Еден народ, едно царство, еден водач! Победа на спасението! Победа на спасението!

Тогаш војниците и месното население ја поминаа Рајна преку новиот мост, чии дрвени греди мирисаа на бор и на сè уште свежа смола. На секој крај беше поставен германскиот орел со кукаст крст. Мостот ја преживеа целата војна, а есента 1944 година, Американците го користеа при првата инвазија на Германија.

Во кампот обуката и понатаму траеше, и набргу стана очигледно дека Франц е особено добар во гаѓање, бидејќи многу пати ја погодуваше средината на метата. Наскоро се здоби со почит и стана познат како најдобар стрелец во четата.

Еден ден на стрелиштето, неговиот пријател Карл Хофман го праша:

– Франц, во што се состои тајната на твоето прецизно гаѓање?

Франц ги спушти рамениците.

– Не е ништо посебно. Само гледам низ нишанот на пушката, ја симнувам цевката малку надолу и го повлекувам чкрапецот.

– Ќе се обидам да го употребаам твојот трик. Можеби еден ден ќе ми го спаси животот.

Во одредена смисла, Карл имаше право. Меѓутоа, тој разговор го преплаши Франц. Кога беше сам, често размислуваше за тоа што би направил кога непријателот би го нападнал. Дали нагонски би посегнал по оружјето и би убил за да се заштити себеси? Се сети на ветувањето кое му го даде на Бога, дека нема да одземе човечки живот, па сепак, немаше доволно доверба во себе ако биде испушан на таков начин.

Инженерската единица Пионери 699 го прослави својот прв Божиќ со посебна богослужба одржана под светлината на свеќите во прекрасната стара катедрала во Опенхајм, на брегот на реката Рајна. Војниците беа разочарани што војната сè уште трае, но Хитлеровата порака упатена преку радио на Бадник, ја врати нивната доверба. Повторно успеа да го хипнотизира мноштвото. *Сè е во ред... Третиот рајх наскоро ќе биде воспоставен... Германија суверено ќе владее 1.000 години.*

Истата вечер беше организирана голема прослава. Франц замоли тој да остане во својата соба, да не присуствува на просла-

вата. Не му дозволија, бидејќи прославата беше задолжителна за сите. Кога дојде до салата, на вратата стоеше полковникот Гутшалк.

– Хансе, што носиш во раката?

– Како што знаете, полковнику, јас не пијам алкохол. Овде имам шише со гроздов сок, знаете, колку да пијам нешто.

– Ајде, тогаш, влегувај – промрморе полковникот пропуштајќи го Франца да влезе.

Во салата се наоѓаа мали столици направени од обични држачи и долги даски. Беа покриени со бели чаршави и украсени со свежо скинати гранчиња и свеќи. Опојниот мирис на зимзелените гранчиња се измеша со прекрасната арома на божиќните колачи кои беа поставени пред секој војник.

Прославата започна со пеење на познатите стари германски божиќни песни „Es Ist ein Ros' Entsprungen“, „O Tannenbaum“ и, се разбира, „Stille Nacht“. Но, наскоро пивото и ракијата го направија своето; расположението го достигна својот врв. Еден војник компонираше песна за карактеристиките на секој припадник на единицата. Франц со нетрпение чекаше да слушне што ќе каже за него. Конечно и тој дојде на ред:

*Хазел со задоволство ја чисти Библијата,
со ревности ѝолн е ѝој човек црковен,
радо зеленчук, комѝир варен,
морков свеж и красѝавици јаде.
За воздржувањето ѝој ни раскажува
– ѝоа е лесно да се ѝоѓоди барем.
Не јаде месо, не ѝуши ниѝу ѝие
– ѝаков хрисѝијанин секој ѝреба да биде.*

Франц знаеше дека, и покрај задевањето, сепак го прифатиле.

Два часа подоцна, Франц беше единствениот трезен војник во целата единица. Кога забавата почна да станува сè поразуздана, а шегите сè погрубиле, тој ја напушти прославата и остатокот од вечерта го помина во својата соба, читајќи ја Библијата.

Утредента, додека извршуваше една наредба, налета на мајорот и капетанот. Отпоздрави и се обиде да помине, но тие го запреа.

– Хазеле – му се обрати офицерот – забележавме дека само вие останавте трезен на синоќешната прослава. Сакаме да знаете дека тоа многу го цениме.

Неколку дена подоцна беше унапреден во подофицер. На негово големо изненадување, прими и одликување – крст за воени заслуги од втор ред со мечеви (Kriegsverdienstkreuz 2. Klasse Mit Schwertern). Љубопитно гледаше во кутијата обложена со сатен, каде што пред него заблеска малтешки крст со кукаст крст во средината и со два вкрстени и положени мечеви. Сето тоа беше прицврстено на врвка со црвени, бели и црни пруги и уште едни вкрстено положени мечеви.

Воопшто и не му паѓаше на памет со што ја заслужи оваа награда. Во војската, која беше под дејство на алкохол, трезвеноста сама по себе не би била доволна.

Заедно со неговото унапредување, дојде и до нов, сосема неочекуван пресврт. Франц беше ослободен од сите надворешни работи и сега стана ноќен чувар во канцеларијата на воената единица. Една вечер неговата љубопитност за одликувањето што го прими толку порасна, што реши да погледне во своето досие.

Го пронајде во картотеката, го отвори на местото каде што пишуваше одликување и откри дека добил пофалба „поради доброто морално влијание на луѓето во целата единица“. Се потсети дека често им зборува:

– Пријатели, престанете со неморалните разговори и грубите шеги. Немојте од сексот да правите грубост; сексот е нешто свето. Сетете се на своите жени и ќерки кои се дома. Како би се чувствувале тие кога би ги слушнале вашите разуздани разговори?

Франц мислеше дека неговите опомени беа залудно изговарани. Сега сфати дека сепак го слушнале и го ценеле поради тоа.

Досега припадниците на инженерската единица Пионери 699 живееле во пријатно секојдневие. Но, тоа нема долго да потрае.

ПОЛИТИЧКИТЕ ПРИТИСОЦИ ДОМА

Животот на Хелен и децата во Франкфурт стануваше сè потежок. Потребната храна и облека ја набавуваа под многу строги услови и можеа да ја купат само со бонови наменети за таа цел. Секој можеше да добие по еден компир и две парчиња леб на ден, додека децата имаа право и на околу половина литар млеко. За Божиќ секој доби по еден портокал, а за Велигден им беше давано и по едно јајце. На секои шест месеци добиваа по една конзерва со шунка, а секоја пролет, децата добиваа по едно рало обувки.

И покрај сè, моралот и понатаму беше висок. Хитлер почна да ги освојува соседните земји без некој поголем отпор, па затоа сите веруваа дека војната наскоро ќе биде готова.

Курт и Лота заедно одеа во училиштето Лудвиг Ричер (Ludwig Richer Schule). Курт го сакаше училиштето – можеби поради тоа што таму слушаше информации за напредувањето на Хитлеровата армија. Неговиот учител зборуваше за германската подморничка флота, за воените бродови, авиони, бомби, тенкови и за неверојатното ново, „тајно“ оружје на кое Хитлер работел.

Меѓутоа, Хелен наскоро се соочи со опасни искушенија на својата вера, кои беа и посериозни од перењето на мозокот на кој беа изложени Курт и Лота на училиште.

Германската Националсоцијалистичка работничка партија стана толку силна, што завладеа со германската политика. Да се стане нацист, како што себеси се нарекуваа членовите на партијата, за луѓето претставуваше особена чест. Припадниците на оваа партија уживаа многубројни привилегии, како, на пример, можеше да се добие поголемо количество храна, потоа работа,

ако некој сакаше. Хелен знаеше дека никогаш нема да ги прифати нацистичките идеали.

Меѓутоа, не беше лесно да се биде на спротивната страна. Во продавниците и на јавните места сите знаеја кој на кого му е наклонет. Ако луѓето отпоздраваа со традиционалниот поздрав добро утро или добар ден, а не со новиот германски поздрав „Да живее Хитлер“ („*Heil Hitler*“) и со подигање на раката, се сметаше дека не сте приврзан кон својата земја. Хелен не подлегна пред тој притисок.

Една вечер некој затропа на вратата. Пред вратата стоеше господин Дојринг, нивниот сосед кој станал член на партијата.

– Да живее Хитлер! – ја поздравува, салутирајќи со високо испружена рака.

– Добровечер! – внимателно одговори Хелен.

– Дали можам да влезам на момент?

Хелен му ја отвори вратата и го пушти во дневната соба.

– Госпоѓо Хазел – започна тој, – забележавме дека вие сè уште не сте член на нашата партија. Знаам дека вие и вашиот сопруг сте примерни граѓани сите овие години и, како такви, сакаме да станете нацисти. Ме испратија кај вас за да ви ја пренесам поканата да се приклучите на партијата.

Хелен го гледаше со своите светло сини очи додека соседот Дојринг ги презентираше сите можни предности кои би ги имала ако стане член на партијата.

– Ќе ви биде двојно зголемено количеството на храна – ѝ рече.

– Вашите деца ќе добиваат не едно, туку две рала обувки годишно, ќе добиете двојно повеќе облека, како и топол зимски капут. Вие и вашите деца ќе добиете шестдневен одмор во некое планинско или морско летувалиште, и тоа без никакви ограничувања во исхраната. Ќе можете да јадете што ќе посакате.

Господе – се молеше Хелен во себе – што да ѝ правам? Ако не им се ѝ придружам, ќе го навредам овој човек и ќе го загрозам живојот на моите деца, а и мојот живој. Можеби, ова е време кога ѝ треба да се ѝ корам однадвор, како царицата Естира, а во срцејто да осѝанам цврста во верата. Дај ми мудрост.

Господинот Дојринг го заврши својот говор, и во рацете ѝ тутна пенкало и примерок од пријавата, и со очекување ја посматраше.

Хелен ги врати назад.

– Господине Дојринг! – му рече. – Мојот сопруг е на фронтот уште од првиот ден на војната. Меѓутоа, забележав дека сите членови на партијата сè уште се тука. Не сакам да се приклучам кон таква партија. Всушност, јас веќе припаѓам на една партија.

– А која партија е тоа, ве молам? – запраша со презир.

– Тоа е партијата на Исус Христос. И ни една друга не ми треба! – му одговори Хелен.

Господинот Дојринг вџашено гледаше во неа и набргу се вцрвени од срам.

– Ќе се видиме ние уште! – закрипе со забите, заканувајќи се. Гневно излезе од собата и силно ја тресна вратата на станот. Од тој ден, тој стана нејзин непријател. Иако знаеше дека е адвентистка, почна да шири вести дека е Еврејка, а тоа ѝ создаваше големи проблеми кога војната почна да се загрева. Често доаѓашесреде ноќ силно тропајќи и свонејќи на вратата. Хелен, преплашена, со страв ја отвораше вратата, мислејќи дека доаѓа Гестапо да врши рација, дека доаѓаат да ја одведат. Меѓутоа, на вратата стоеше господинот Дојринг.

– Утре вечер – ќе речеше – вие и вашите деца ќе бидете одведени, доколку не се приклучите на партијата.

Понекогаш Хелен со децата се криеше во соседниот стан, сè додека не се беше уверила дека во нивниот дом е сигурно. Во други случаи, едноставно ја игнорираше ноќната рација, додека нејзините деца, исплашени, се криеја под креветот.

Деновите и месеците минуваа. Лишени од сите илузии, Германците беа принудени да признаат дека војната ќе трае подолго отколку што очекуваа. И покрај тоа, тие беа цврсто уверени во својата победа.

Условите за живот стануваа сè полоши. Бидејќи сè повеќе мажи беа мобилизирани, опадна производството на селските имоти и завладеа немаштија и недостиг на храна, која не можеше да се добие ни со бонови.

Сега секој Евреин мораше јавно да носи светложолта ѕвезда со шиена за облеката, или едноставна истакната црна лента на надлактицата. На Евреите им беше забрането да одат во театар, да ги посетуваат концертните сали, па дури и градските паркови. Во продавниците секогаш беа послужувани последни – ако воопшто и беа послужувани. На оние Германци кои беа пријателски расположени кон Евреите, се гледаше како да не се патриоти.

Госпоѓа Холинг, сосетка на Хазелови, долги години живееше во истата зграда. Нејзиниот сопруг беше војник, додека таа беше ценета жена и омилена личност. Едно утро Хелен тргна кон продавницата и ја здогледа госпоѓа Холинг со торба в раце, па реши да ја почека. Се запрепасти кога ја здогледа жолтата свезда пришиена на нејзиниот капут. Хелен не знаеше дека госпоѓа Холинг е Еврејка.

– Добро утро – радосно ја поздрави Хелен – тргнавте во продавница? Ајде, ќе одиме заедно.

Додека тие две минуваа под прозорецот на дневната соба на господинот Дојринг, Хелен забележа како завесата малку се помести, а потоа се затвори. Знаеше дека тој ја набљудува. Нејзиното пријателство со еврејката беше забележано.

О госпоѓо Хазел – започна госпоѓа Холинг – не знам каде води сево ова. Соседите, со кои со години бев пријателка, повеќе не ме поздравуваат и многу малку разговараат со мене. Во продавницата не сакаат да ме послужат сè додека не си замине и последниот ариевец. Понекогаш морам и повеќе часови да чекам надвор, а потоа ми го даваат она најлошото. Честопати не сакаат ни да ме послужат.

– Слушнете ме – рече Хелен – имам план. Кажете ми што ви треба и дајте ми ги вашите бонови, а јас ќе ви купам сè што ви е потечно. Вие почекајте ме тука некаде зад аголот, за да не ве видат.

Госпоѓа Холдинг подголтна кнедла во грлото.

– Госпоѓо Хазел, не можете тоа да го правите. За вас е опасно дури и кога само разговарате со мене. Ако ве откријат, готови сте.

– Јас сум верник – едноставно ѝ возврати Хелен. – Бог може да ги заштити своите деца. А тоа значи и мене и вас.

– Никогаш нема да ја заборавам вашата добрина – срдечно ѝ рече госпоѓа Холинг. – Сега знам кои ми се вистински пријатели.

Од тој ден Хелен набавуваше сè што беше потребно за себе и за госпоѓа Холинг.

По неколку седмици, една вечер Хелен слушна како некој тивко чука на вратата. Кога отвори, ја здогледа госпоѓа Холинг со насолзени очи. Хелен брзо ја повика да влезе внатре.

– Што се случило? Да не има некаква вест за вашиот сопруг?

– Ооо! – плачеше жената – Еден мој пријател ми откри дека набргу ќе бидам фатена и однесена во логор. Целиот мој мебел го преселив кај пријатели. Ако ме одведат и ако се врати мојот сопруг, ве молам кажете му што се случило.

Жените се прегрнаа плачејќи. Тогаш госпоѓа Холинг тивко излезе од станот.

Рано тоа утро, додека Хелен ги чистеше камените скали, слушна како некои сосетки разговараат.

– Ноќеска дојде Гестапо и ја фати госпоѓа Холинг – рече едната сосетка. – Ке ја одведат во логор (Theresienstadt).

– Така ѝ треба – додаде другата. – Не сакаме тука да ни се вртат државни непријатели.

Одеднаш стивнаа, но разговорот го продолжија шепотејќи. Хелен ги погледна и забележа како неколку пати значајно ја погледнаа.

Госпоѓа Холинг се врати по завршувањето на војната. Логорот во кој била, бил ослободен само неколку дена пред да биде погубена. Кога се врати во старата средина, соседите, уплашени дека би можела да ги пријави, ѝ се додворуваа на разни начини. Но, таа го одбиваше секој контакт со нив.

Во Франкфурт сè повеќе се чувствувааше немаштија и беда. На есен, откако земјоделците веќе го беа извадиле компирот од своите полиња, Хелен доби дозвола да го собере она малку што преостанало. Секој ден, по наставата, таа заедно со своите деца, со една мала количка пред нив, одеше во полето да ги ископа ситните компири. Полека ги полнеа платнените вреќи (а секоја тежеше по 45 килограми) и не застануваа сè додека целото поле не беше исчистено. Тоа беше напорна работа, но на таванот складираа 30 полни вреќи – доволно храна за цела зима.

Една вечер во текот на овие тешки месеци, Хелен слушна тивко тропане на својата врата. Полека ја отвори, а во станот тивко влезе една сосетка, цврсто стегајќи ѝ ги рацете.

– Госпоѓо Хазел, во Божје име, ве молам, помогнете ми! – говореше тешко дишејќи. – На никој друг не можам да му верувам. Ве молам, смилувајте ми се!

Хелен ја прибра избекумената жена во дневната соба. Госпоѓа Нојден, беше жена која не разговараше многу, обично сè задржуваше за себе. Хелен за неа знаеше само дека нејзиниот сопруг загина во војната пред неколку месеци.

– Смирете се, ве молам. Во што е проблемот? – праша Хелен. Шепотејќи, ѝ ја раскажа целата приказна. Госпоѓа Нојман била поврзана со движењето на отпорот. Кај себе криела Евреи, сè додека движењето не би ги преместило во некое село, кај доверливи луѓе. Сега кај неа имало едно тринаесетгодишно момче. Не-

кој ѝ јавил дека озлогласената тајна полиција, Гестапо, наскоро ќе го пребара целиот нејзин стан.

– Госпоѓо Хазел, скријте го тоа дете заради мене – ја преколнуваше. – Во вас никој нема да се посомнева. Ако не ми помогнете, двајцата сме изгубени.

Госпоѓа Нојман не знаеше дека и Хелен е под сомнение заради празнувањето на саботата и одбивањето да се приклучи кон Нацистичката партија. Хелен помисли и на своите три мали деца кои со тој чин би биле загрозувани. Па сепак, не можеше да го прати тоа дете во сигурна смрт. Веднаш се согласи. Детето пристигна во темната ноќ. Чекајќи кај вратата, Хелен тивко ја отвори и го пушти внатре. На своите деца строго им забрани да зборуваат за нивниот таен гостин.

Неколку дена сè беше мирно. А тогаш, едно попладне, Хелен го слуша звончето на својата врата. На вратата стоеја тројца мажи облечени во долги црни кожни капути. Тоа беше Гестапо.

– Госпоѓо Хазел – почнаа директно – вие сте осомничени дека во својот стан криете Евреин. Имаме налог за претрес. Знаете што ќе се случи со вас и вашето семејство ако го најдеме.

Тоа беше закана, а не прашање.

– Затоа сега ве прашуваме: Криете ли овде Евреи?

– Тешки и збунувачки мисли прелетуваа низ нејзината глава.

Ќе ми ја ѝпроси ли Бог лаѓата ако го сјасам дејетието и сиие во домот. Од друѓа сѝрана, ако ја кажам висѝинаиша, сиие сме изгубени. Госйоде, йомоѓни ми!

Полека се тргна од вратата и најпосле плашливо рече:

– Ако сакате, пребарајте го станот.

– Госпоѓо Хазел – повторно ја праша – криете ли Евреи? Хелен повторно ги повика да го пребараат станот.

И трет пат ја прашаа:

– Кажете ни, криете ли Евреи?

Ширум отворајќи ја вратата, Хелен им даде знак со раката. – Чувствувајте се сосема слободни и пребарајте го целиот стан.

Тројцата гестаповци меѓусебно се погледнаа, а потоа без збор се свртеа и си заминаа.

Неколку дена по овој настан, луѓето од движењето на отпорот дојдоа по детето и го одведоа на сигурно, во едно село, каде што ја преживеало војната.

На училиште Курт и Лора секојдневно беа подложени на „перење на мозокот“ за божезната ариевска надмоќ и германската сигурна победа. Сè поголем број франкфуртски мажи беа мобил-